

Economie, cultuur en samenleving

De huidige crisis van de verzorgingsstaat geeft volop aanleiding om na te denken over de mechanismen die in die verzorgingsstaat – of welvaartsstaat – werkzaam zijn.

Door sociologen is naar voren gebracht, dat een structureel kenmerk van een post-industriële samenleving dit is, dat niet alleen de sector van de materiële productie, van de koopwaar in strikte zin, gestuurd wordt door de logica van de economie; ook de maatschappelijke en culturele sectoren, zoals die van de consumptie, het arbeidsgenot, het wonen, de vrijetijdsbesteding, opvoeding, vorming en onderwijs, welzijnswerk, cultuur, kunst en godsdienstbeleving worden onder het aspect van de ruilwaarde van goederen en diensten aan elkaar en aan de wetten van de materiële productie verbonden. Niet dus de godsdienst, niet de moraal, niet de cultuur sturen de maatschappelijke ontwikkelingen; niet zij geven vorm aan maatschappelijke verbanden; dat doet de economische logica, die alles tot koopwaar maakt, zodat niet-stoffelijke *waarden* en stoffelijke *waren* onderling vergelijkbaar worden. In goed Hollands: in zo'n samenleving kan alles gemeten worden aan de vraag: 'Wat koop ik er voor?'

Als dan in een crisis-periode minder geld beschikbaar is, wordt de onderlinge afweging van economische, culturele en sociale waarden onmiddellijk vertaald naar de budgettaire consequenties: 'Hoeveel heb

je waarvoor over?'. Is die economisch bepaalde politieke keuze tussen conflicterende waarden gemaakt, dan blijft *slechts* het technische probleem over om die opnieuw geordende sociale en culturele doeleinden te 'produceren'.

In het licht van deze theorie naar de huidige problemen kijkend, heb ik sterk de indruk dat de crisis van de verzorgingsstaat doorgaans slechts als een crisis van de technisch-economische ordening van onze samenleving wordt opgevat, en dat de maatregelen die worden genomen om die crisis te keren, geenszins voortkomen uit een poging om de post-industriële mechanismen als zodanig buiten werking te stellen. Hoe en wie zou dat ook kunnen? Maar dan moeten we ons ook bewust zijn, dat alle benadrukken van deregulering, van spreiding van verantwoordelijkheid, van het belang van particulier initiatief en 'natuurlijke gemeenschappen', niet fundamenteel afreken met een technisch-economische, neo-kapitalistische regelconceptie ten aanzien van de maatschappij. En in die conceptie geldt, dat de economie de cultuur bepaalt, en niet omgekeerd de cultuur de economische ordening van de samenleving voortbrengt.

Zo gezien zit de crisis veel dieper. Als cultuur, moraal en godsdienst boven de maatschappelijke werkelijkheid zweven zonder daarin vormgevend in te grijpen,

en als zij die status van maatschappelijke irrelevantie danken aan de overheersing van de economische rationaliteit binnen de post-industriële samenleving, dan zou de kernvraag thans wel eens deze kunnen zijn: Hoe kan 'zin', 'betekenis', 'meaning', als dat geheel van concepties en voorstellingen waarin mensen naar eigen weten en gevoelens positief op zichzelf en op hun sociale partners betrokken zijn, opnieuw geïntegreerd worden in de opbouw van een samenleving, aan het einde komend van de twintigste eeuw in het Westen? En hoe kan de politiek daarbij helpen?

'Nieuw-rechts'¹ pleit voor de terugkeer naar een godsdienst- en geloofssysteem, dat de nadruk legt op soberheid, onthouding, discipline en ijver, op afstand-nemen van de economisch bepaalde consumptiedrift, op heropvoeding tot eerbied voor het gezag en het herstel van hiërarchische verbanden.

'Nieuw-links' wijst een andere weg: zet de technologische ontwikkeling stil, schaf het kapitalisme, het streven naar efficiency, de economische rationaliteit, de grootschaligheid van ondernemings- en samenlevingsverbanden af, en begin opnieuw, in een 'kleine aarde'. Het utopisch karakter van dit soort alternatieven maakt ze uit hun eigen aard ongeschikt voor grootschalige toepassing. Het huidige econo-

prof. dr. A. G. Weiler

misch systeem gaat er geen duimbreed door opzij.

Geplaatst tussen deze twee uitersten blijft voor hem en haar, die zich politiek verantwoordelijk voelen midden in de crisis van de verzorgingsstaat de vraag bestaan: hoe kan politieke activiteit, die op zinstichting in de samenleving is betrokken, weer de meesteres worden van de logica van de economie, en zich bevrijden uit de slavernij van het systeem, om dit weer ten goede te laten werken voor een zinvol bestaan van mensen? Het Paasfeest is toch voor Joden en voor Christenen een feest van bevrijding?

¹ Vgl. M. van Rossem, bespreking van Peter Steinfels, *The Neoconservatives*, New York 1979, in *NRC - Handelsblad*, 22 december 1979.